

Economie examen VWO 2025 – tijdvak 1

Aanbevelingen voor de correctie, als aanvulling op het correctievoorschrift (CV) van het CvTE

Opmerkingen:

- *formeel is/blijft het correctievoorschrift van het CvTE leidend;*
 - *nadrukkelijk zij gewezen op art. 3.3 van het CV; het correctievoorschrift geeft veelal voorbeeldantwoorden*
-

Algemeen:

- Begrippen kunnen verwoord in plaats van genoemd worden.
- Als hieronder de afkorting 'ejab' gebruikt wordt, wordt daarmee bedoeld (en verwezen naar het in het CV genoemde): "een juist antwoord bevat (in relatie tot de context)"

Opgave 1 – Zorgverzekering

Vraag 1

- “Er is een individuele prijs vast te stellen” kan gelezen worden als een andere verwoording van uitsluitbaar.
- “Het wordt niet door de overheid uitgevoerd” is onjuist en levert 0 punten op.

Vraag 2

Verzoek aan het CvTE/Cito om deze vraag te bezien.

De zinsnede “binnen de zorgverzekeringen” kan voor verwarring zorgen bij leerlingen.

Reactie van CvTE/Cito:

Als risico's overstappen binnen de markt van de ene verzekeraar naar de andere verzekeraar is er sprake van risicoselectie. Averechtse selectie gaat over marktfalen waarbij goede risico's uit de markt worden gedreven. Een verplichte verzekering is een middel om averechtse selectie te beperken (G4.4) en daar is hier sprake van.

Naar aanleiding van de reactie van het CvTE/Cito leveren antwoorden waar wél sprake is van averechtse selectie, 0 punten op.

Vraag 3

Voor het niet noteren van eenheden geen puntaftrek.

Vraag 4

De zinsnede “De totale zorgkosten” in de vraag kan leiden tot verwarring bij leerlingen; betreft het de totale zorgkosten voor het land of voor het individu?

Een antwoord waarbij leerlingen uitgaan van de totale zorgkosten voor het individu, kan juist zijn.

Een voorbeeld van een juist antwoord kan dan zijn:

(1^e deelscore) Door een verlaging van het eigen risico dalen de totale zorgkosten voor het individu.

(2^e deelscore) Hierdoor zal de premie voor het individu stijgen. Als de verlaging van het eigen risico groter is dan de stijging van de premie, zal dit leiden tot een daling van de zorgkosten.

Een verwoording van ‘voor het individu’ kan ook punten opleveren.

Vraag 5

Vraag aan CvTE/Cito: Is het verwoorden van het (consumenten-)surplus essentieel voor het meten van doelmatigheid van de markt?

Reactie van CvTE/Cito:

Mankiw , Jacobs (2019), syllabus vwo: surplus als maatstaf voor doelmatigheid / market efficiency (en niet “een” maatstaf). Zie domein D3.4. Daarom moeten redeneringen via surplus lopen.

Vraag 6

Het alleen noemen van de kenmerken van een principaal-agentprobleem zonder uitleg, levert geen punten op.

Opgave 2 – Concurreren met zekerheid

Vraag 7

- Antwoorden, die beginnen met “Ja”, gevolgd door een juiste uitleg die betrekking heeft op het staatspensioen, kunnen juist zijn.
(Aan het antwoord ‘aanvullend pensioen’ kunnen ongeacht de gegeven uitleg, geen punten worden toegekend).
- Belastingen als verwoording van premie staatspensioen hoeft geen puntaftrek te betekenen in deze context (van een verzonnen land).

Vraag 8

- 1^e deelscore: een verwoording van waardevast kan juist zijn.
- 2^e deelscore: de essentie is dat hetzelfde totaalbedrag behaald moet worden met beide pensioenen.
- Een voorbeeldantwoord bij de (cursieve) opmerking in het CV:
Bij een stijgende inflatie kan de rente stijgen.
Een gestegen rente kan op termijn zorgen voor een hoger rendement op de beleggingen, waardoor er financiële ruimte ontstaat om de premie voor het aanvullend pensioen te verlagen.

Vraag 9

Opmerking: antwoorden alléén via de teller zijn niet mogelijk.

Toelichting:

Rente stijgt → koers van bestaande obligaties en aandelen dalen → dekkingsgraad daalt (je moet uitleggen dat de dekkingsgraad stijgt, dus fout)

Vraag 10

- In het antwoord moet de informatie uit figuur 1 gebruikt worden voor het behalen van scorepunten. ‘Bedrijfskosten’ moet daarom ten minste één keer expliciet benoemd worden voor het kunnen behalen van punten.
- 1e deelscore: antwoorden via toegenomen concurrentie kunnen juist zijn.
- 2e deelscore: het doorberekenen kan ook anders verwoord worden. Essentie is de koppeling tussen de dalende kosten en een verlaging van de premie.

Vraag 11

- 3^e deelscore: doorwerkfouten zijn mogelijk.
- Vraag aan CvTE/Cito: kan de derde deelscore behaald worden zonder berekening, gezien de instructie in twee stappen?
Zie Aanvulling op het correctievoorschrift.

Opgave 3 – IJssalon

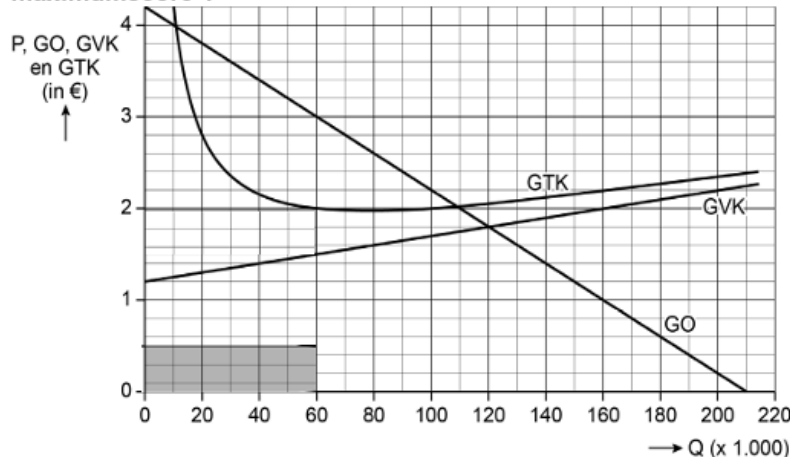
Vraag 12

- Antwoorden via $TW = TO - TK$ kunnen ook juist zijn:
 - $TW = TO - TK \rightarrow € 180.000 - € 120.000 = € 60.000$ (1p)
 - $€ 60.000 / 60.000 = € 1,-$ winst per ijsje (1p)
- Voor antwoorden via aflezen: zie Aanvulling op het correctievoorschrift.

Vraag 13

De arcering móet plaatsvinden bij prijs = 3, maar het oppervlak kan óók linksonder plaatsvinden (met hetzelfde oppervlak als in het CV).

13 maximumscore 1

Vraag 14

- Vraag aan het CvTE/Cito:
Hoort 'prijs' ook bij 'overige gegevens'?

Reactie CvTE/Cito:

De prijs is geen gegeven want de prijs is endogeen, die komt uit het model.
Gegevens zijn exogeen dat duidelijk wordt omdat de overige gegevens verwijzen naar de tabel.

- Deelscore 4 kan ook behaald worden met foute antwoorden uit stappen 1 t/m 3.

- Doorwerkfouten zijn mogelijk.

Een voorbeeld (van een juist antwoord voor 3 punten):

$0,25q$ bij kwadraat toevoegen.

$$TK = 0,255Q^2 + 1,2q + 30 \rightarrow MK = 0,51q + 1,2$$

$$MO = MK \rightarrow -0,04Q + 4,2 = 0,51Q + 1,2 \rightarrow -0,55Q = -3 \rightarrow Q = 5,5$$

$$P = -0,02 \times 5,5 + 4,2 = 4,09$$

$$1,09 / 0,25 \times 100 = 436\%$$

Omdat hier geen sprake is van een rekenfout, hoeft hier geen rekening gehouden te worden met de schattingsregel uit "3. Vakspecifieke regels in het CV".

Vraag 15

- Vraag aan het CvTE/Cito: Kan “dan in de uitgangssituatie” tussen haakjes gezet worden?

Reactie CvTE/Cito:

Uit de stam is duidelijk dat Guarda in de markt zit in een monopoliepositie en Orso Bianco start met een lagere prijs (dan de monopolieprijs) en daarom omzet heeft. De uitgangssituatie kan aldus gelezen worden. Een verwijzing naar de situatie voor de prijzenoorlog is een andere verwoording van de uitgangssituatie.

- 2^e deelscore:
Afzetdaling (in plaats van omzetsdaling/winstdaling) kan niet goed gerekend worden (zie ejab).

Vraag 16

- Vraag aan het CvTE/Cito: Kan voor het antwoord “Orso Bianco weet na de advertentie dat Guarda uit zichzelf de prijs niet gaat verlagen” de eerste deelscore toegekend worden?

Reactie van het CvTE/Cito:

Een antwoord waarbij Orso Bianco (als eerste speler) na de advertentie dat Guarda (als tweede speler) weet dat Guarda niet uit zichzelf de prijs zal verlagen is een andere verwoording van de eerste deelscore in het ejab

- 2^e deelscore:
Afzetdaling (in plaats van omzetsdaling/winstdaling) kan niet goed gerekend worden (zie ejab).

Opgave 4 – Eilanden verbonden

Vraag 17

Verzoek aan het CvTE/Cito om deze vraag te bezien:

Op basis van de zinsnede “In dit model is het arbeidsinkomen de inkomstenbron van de gezinnen op Curacao”, kan geconcludeerd worden dat $AIQ = 100\%$

Het toegerekend loon zelfstandigen ontbreekt in de gegevens. Hierdoor kan de loonquote berekend worden, maar de AIQ niet.

Zie aanvulling op het correctievoorschrift.

Aanvullende reactie van het CvTE/Cito naar aanleiding van het hierboven geformuleerde verzoek:

De arbeidsinkomensquote is het inkomensaandeel van de productiefactor arbeid als percentage van het nationale inkomen. Hier hanteren we de definitie van het CBS.

Het inkomensaandeel van de productiefactor arbeid wordt op de arbeidsmarkt vergaard via een inkomen en dat is het loon. Het arbeidsinkomen wordt dus bepaald door het looninkomen (en dus geldt $LQ = AIQ$).

Vraag 18

Antwoorden die uitsluitend bestaan uit (E-M), leveren geen punten op.

Vraag 19

Zie volgende bladzijde

Vraag 19

Verzoek aan het CvTE/Cito om deze vraag te bezien:

- (a) De GV-curve is uit de syllabus gehaald. Kan deze vraag gesteld worden?
- (b) Het betreft een gesloten vraag. Er kan bij de correctie dus niet afgeweken worden van het CV. Dit is lastig gezien mogelijke doorwerkfouten.

Reactie van CvTE/Cito:

(a) Reactie op het eerste onderdeel:

Er wordt gesteld dat het GV-GA model niet in de syllabus staat en dat de GV-curve niet mag worden bevraagd.

1. De GV staat als concept in de syllabus, op pagina 22 bij domein I1.2 bolletje 2. Hier geldt eenzelfde redenering als bij bijvoorbeeld TK. Dit staat ook in de syllabus, maar ook niet in een curve. In de syllabus staat ook niet dat de GV enkel verbaal bevraagd mag worden. Hoewel het verantwoordingsdocument stelt dat de GV curve in de conjunctuuranalyse is geschrapt en is vervangen door het IS-MB-GA model (zie pagina 42), kan de GV nog steeds worden bevraagd.

2. Naast het feit dat het in de syllabus staat, hebben we een legenda toegevoegd waarbij we de GV expliciet definiëren. Voor de leerlingen moet dit duidelijk maken dat dit een vraaglijn is. Voorkennis van een GV-curve is niet nodig om deze vraag correct te kunnen beantwoorden. Bovendien wordt er in de vraag gesteld dat de vraaglijnen (en/of aanbodlijnen) verschoven moeten worden. We vragen van de leerling om een transfer van de vraaglijn uit D1.4 naar de macro-economische context.

Om deze reden achten we de vraag wel gegrond en te beantwoorden.

(b) Reactie op het tweede onderdeel:

Er wordt gesteld dat vraag 19 een gesloten vraag is. Dit is geen gesloten vraag want er is een opmerking in het CV toegevoegd dat andere verschuivingen juist kunnen zijn. Er zijn dus meerdere opties van meerdere mogelijke verschuivingen van (een combinatie van) curven. Een voorbeeld hiervan is dat op de Curaçaose goederenmarkt de GA-curve verschuift als gevolg van een loonkostenstijging in plaats van de GV-curve. Dit kan leiden tot een verschuiving van de GA-curve op Aruba vanwege geïmporteerde kosteninflatie.

We vragen per grafiek of er sprake is van een juiste verschuiving van een curve / meerdere curven met een correcte conclusie. Er kan dus sprake zijn van doorwerkfouten.

Een voorbeeld van doorwerkfouten:

wanneer op de arbeidsmarkt de Qv-lijn naar links verschuift en als gevolg daarvan de GV- lijnen in Curacao en Aruba ook naar links verschuiven met als conclusie dat het loonniveau in Curacao daalt, de inflatie in Curacao daalt en ook de inflatie in Aruba daalt, is alleen het eerste antwoordelement fout en kan 1 punt gegeven worden.

Toelichting bij de (cursieve) opmerking in het CV:

- bij het tweede antwoordelement is ook goed: de GA-lijn verschuift naar links met de conclusie dat de inflatie op Curaçao stijgt.
- bij het derde antwoordelement is ook goed: de GA-lijn verschuift naar links met de conclusie dat de inflatie op Curaçao stijgt.

Vraag 20

Zie volgende bladzijde

Vraag 20

- Vraag aan CvTE/Cito: Is het bij de 2^e deelscore van het gegeven “Een voorbeeld van een juist antwoord” noodzakelijk om ‘productie’ te noemen?

Reactie van CvTE/Cito:

In de tweede deelscore van het voorbeeldantwoord loopt de redenering via de productie. Dit is een benadering van de conjunctuur als er wordt gekeken naar het verschil tussen reële groei en trendmatige groei. Er kan echter ook via een bestedingswijze worden geredeneerd als juist antwoord voor de tweede deelscore

- Antwoorden, die niet via de valutamarkt (dus wisselkoers) gegeven worden, leveren 0 scorepunten op.
- 2^e deelscore: doorwerkfouten mogelijk (als uitgegaan is van een stijgende rente en daarmee stijgende wisselkoers).
- Andere voorbeelden van juiste antwoorden:
 - 1^e deelscore:
 - Door de renteverlaging op Curacao stijgt het aanbod van de Caribische gulden, waardoor de Caribische Gulden in koers daalt òf de Arubaanse florin in koers stijgt.
 - of:
 - Door de renteverlaging wordt de vraag naar de Arubaanse florin groter / het aanbod van de Arubaanse florin lager waardoor de Arubaanse florin in koers stijgt / de Caribische gulden en koers daalt.
 - 2^e deelscore:
 - export/import/bestedingen Aruba (+ productie Aruba) + slechtere conjunctuur Aruba moeten worden genoemd.
- Een voorbeeld van een ander (volledig) goed antwoord:
(1^e deelscore) Renteverlaging betekent dat mensen in Curacao meer gaan besteden en dus meer gaan importeren uit Aruba; de vraag naar de Arubaanse florin neemt toe, dus de koers van de Arubaanse florin stijgt.
(2^e deelscore) Vervolgens moet het effect op de Aruba conjunctuur via de valutamarkt uitgelegd worden.

Opgave 5 – Groen ontgroeien

Vraag 21

Een *wiskundige* benadering kan ook juist zijn.

Voorbeelden van juiste antwoorden daarbij zijn:

1^e deelscore: De EV start nu bij 360 i.p.v. 400 en verschuift dus naar beneden.

2^e deelscore: De richtingscoëfficiënt / het hellingsgetal kan gelezen worden als een verwoording van de marginale consumptiequote.

Vraag 22

- Antwoorden aan de hand van concrete voorbeelden (bijvoorbeeld windmolenparken) kunnen juist zijn.
- 1^e deelscore:
Bij een stijging van het groen bbp ten gevolge van een groene overheidsbesteding hoeft saldering niet expliciet genoemd te worden (omdat zowel het bbp toeneemt als het milieu verbetert).

Vraag 23

- Een ander voorbeeld van een juist antwoord is:
 IS_1 is steiler gaan lopen (als gevolg van de gedragsverandering). Een aanpassing van de rente zorgt voor een kleinere reactie op Y bij IS_1 t.o.v. IS_0 , dus minder effectief.
- Indien leerlingen hierbij consumptie noemen in plaats van Y maximaal 1 scorepunt toekennen.
- Monetair beleid richt zich in deze opgave in beginsel op Y . Inflatie hoeft niet genoemd te worden.

Vraag 24

1^e deelscore: het verwoorden van de stimulans van de bestedingen is essentieel voor het behalen van het scorepunt.

Vraag 25

- 1^e deelscore: antwoorden dienen alleen te gaan over de structuurzijde van de economie.
- 2^e deelscore: kan alleen behaald worden, als het eerste deelantwoord juist is (door het woord "hierdoor").

Opgave 6 – Groenten

Vraag 26

- Antwoorden met andere investeringen dan in grond kunnen juist zijn, mits deze binnen de context blijven. Bij die antwoorden kan er sprake zijn van verzonken kosten. Denk hierbij aan kosten voor certificering.
- Andere voorbeelden van een juiste antwoorden kunnen zijn:
 - o De grond kan doorverkocht worden, dus is er geen sprake van verzonken kosten.
 - o Het is geen specifieke investering, dus is er geen sprake van verzonken kosten.

Vraag 27

Doorwerkfouten mogelijk.

Vraag 28

- Het noemen van de juiste Nash-evenwichten is essentieel voor het behalen van de scorepunten. Er zijn verschillende mogelijkheden voor het benoemen van de juiste cellen.
- Een eventuele toelichting hierop is niet relevant en hoeft niet beoordeeld te worden.

Vraag 29

- 1^e deelscore: het expliciet noemen van de juiste getallen is essentieel voor het behalen van dit scorepunt.
- 2^e deelscore: “stijgen / gelijk blijven” kan gelezen worden als “niet dalen”.